

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o. Voorts heeft de CEVO op grond van artikel 39 van dit Besluit de *Regeling beoordeling centraal examen* vastgesteld (CEVO-02-806 van 17 juni 2002 en bekendgemaakt in Uitleg Gele katern nr. 18 van 31 juli 2002).

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door de CEVO.

2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommitteerde toekomen.

3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door de CEVO.

4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.

5 Komen zij daarbij niet tot overeenstemming dan wordt het aantal scorepunten bepaald op het rekenkundig gemiddelde van het door ieder van hen voorgestelde aantal scorepunten, zo nodig naar boven afgerond.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de CEVO-regeling van toepassing:

1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.

2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.

- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
- 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
 - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
 - 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen.

4 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

5 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

6 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan de CEVO. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.

7 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.

8 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen. Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur. De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

N.B. Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.

3 Vakspecifieke regel

Voor het examen filosofie HAVO kunnen maximaal 31 scorepunten worden behaald.

4 Beoordelingsmodel

Antwoorden

Deel-
scores

Opgave 1 Hersenen en bewustzijn

Maximumscore 2

- 1 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van wat er volgens Wittgenstein nodig is om van ‘iets’ vast te stellen of het gevoel heeft: gedrag 1
 - de conclusie die Wittgenstein zou trekken: dat Antipoden pijn of blijdschap kunnen voelen 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Pijn en blijdschap zijn gevoelens die zich uiten in een bepaald gedrag 1
 - De Antipoden volgen een bepaald gedrag in een bepaalde context. Ze trekken bijvoorbeeld hun hand weg bij een hete kachel. Wittgenstein zou daarom de conclusie trekken dat ze gevoel hebben 1

Maximumscore 2

- 2 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van het onderscheid tussen de intensie en de extensie van een woord: betekenisinhoud tegenover betekenisomvang 1
 - een verwerking van de gegevens uit het verhaal over de Aardlingen en de Antipoden 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Intensie gaat over de betekenisinhoud van een woord. Extensie gaat over betekenisomvang: datgene waarnaar een woord verwijst. Intensie gaat dus over de betekenis van woorden en extensie over de dingen in de werkelijkheid waarnaar woorden verwijzen 1
 - Aardlingen en Antipoden drukken zich op verschillende manier uit, maar zoals uit het verhaal blijkt, praten ze over dezelfde gevoelens en ervaringen. Kennelijk betekenen de verschillende woorden dat er sprake is van een verschillende betekenisinhoud (intensie), maar verwijzen ze naar dezelfde gevoelens of ervaringen in de werkelijkheid (extensie). Over hetzelfde kan dus op meerdere manieren gesproken worden 1

Maximumscore 3

- 3 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van wat Ryle verstaat onder de ‘categoriefout’ 1
 - een argumentatie in welk opzicht Ryle’s opvatting over het begrip ‘geest’ aansluit bij de opvatting van de Antipoden daarover 2
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Onder de ‘categoriefout’ verstaat Ryle dat begrippen van verschillende orde gebruikt worden alsof ze van dezelfde orde zijn 1
 - - De ‘geest’ is volgens Ryle niet een apart onderdeel naast het menselijk lichaam (en wordt dus ten onrechte beschreven als ingewikkelde, georganiseerde eenheid) 1
 - Ook de Antipoden achten de ‘geest’ niet een op zichzelf staand fenomeen, maar beschouwen dat wat in de oude psychologie ‘geest’ genoemd werd als een verzameling van neurologische processen 1

Antwoorden	Deel-scores
------------	-------------

Maximumscore 2

- 4 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg waarom Descartes een dualist genoemd kan worden 1
 - een uitleg aan de hand van een voorbeeld hoe volgens Descartes prikkels van buiten kunnen inwerken op het lichaam én de geest: afbeeldingen worden via de kleine klier naar de ziel gestuurd 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Descartes kan een dualist genoemd worden omdat volgens hem lichaam en geest verschillende substanties zijn 1
 - Als er bijvoorbeeld een dier op ons afkomt, vormt het licht dat het dier weerkaatst, twee afbeeldingen in elk van onze ogen. Deze afbeeldingen vormen nieuwe afbeeldingen binnen de hersenen. Deze afbeeldingen stralen vervolgens naar de kleine klier waar uiteindelijk weer een afbeelding ervoor zorgt dat de ziel de gestalte van het dier ziet. Zo werken prikkels van buiten in op het lichaam én de geest 1

Maximumscore 2

- 5 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- Het standpunt van Dennett ten aanzien van de vraag of qualia van belang zijn om te omschrijven wat ‘bewustzijn’ is: nee, want de natuurwetenschap zal op termijn het bewustzijn geheel kunnen verklaren 1
 - een beargumenteerd standpunt ten aanzien van Dennetts visie 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Dennett denkt dat het bewustzijn uiteindelijk geheel natuurwetenschappelijk te verklaren zal zijn. Dat geldt ook voor subjectieve en kwalitatieve ervaringen. De rol van qualia is in het onderzoek naar bewustzijn dus niet van belang 1
 - Ik ben het niet eens met Dennett. Wetenschappen zijn alleen maar in staat om fenomenen op een objectieve en afstandelijke manier te bestuderen. Dit levert alleen maar een perspectief vanaf de buitenkant op. Wat er in een mens (of een dier) van binnen gebeurt – het subjectieve ervaren – kan nooit bereikt worden. De wetenschap ontbreekt het daarbij aan geschikte instrumenten 1

Opmerking

Een beargumenteerd standpunt in tegengestelde zin is ook mogelijk.

Maximumscore 3

- 6 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een weergave van de conclusie van het gedachte-experiment van Nagel over ‘hoe het voelt om een vleermuis te zijn’: objectieve wetenschap blijft aan de buitenkant en kan nooit kennis opleveren over subjectieve ervaringen. We kunnen nooit weten hoe het voelt om een vleermuis te zijn 1
 - de conclusie die Nagel trekt uit het gedachte-experiment over de mogelijkheid om machines te maken die subjectieve ervaringen (of qualia) hebben: we zullen nooit kunnen weten of dat gelukt is 1
 - een uitleg op welke vorm van bewustzijn Nagels gedachte-experiment betrekking heeft: de manier waarop we de alledaagse werkelijkheid ervaren 1

Antwoorden	Deel-scores
<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nagel vraagt zich af of het mogelijk is dat wij de werkelijkheid kunnen ervaren alsof wij vleermuizen zijn. Is het subjectieve gezichtspunt van een vleermuis te ervaren met behulp van alle mogelijke wetenschap over vleermuizen? 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Volgens Nagel zal wetenschappelijke kennis over het gedrag en de motoriek van de vleermuis nooit kennis opleveren over wat de vleermuis subjectief ervaart of ‘voelt’. Dat geldt ook voor het maken van machines met subjectieve ervaringen: ook al zouden we machines kunnen bouwen met een ‘eigen ervaring’, dan zullen we nooit weten of dat is gelukt, omdat het onmogelijk is om dat te weten te komen 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Nagels gedachte-experiment heeft betrekking op het bewustzijn van de alledaagse werkelijkheid. Het is onmogelijk om de subjectieve ervaring van de alledaagse werkelijkheid van een vleermuis te kennen 	<u>1</u>
Maximumscore 2	
<p>7 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg van het experiment van de Chinese kamer 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • de conclusie die Searle trekt ten aanzien van het verschil tussen menselijk denken en het denken van een computer 	<u>1</u>
<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een proefpersoon weet antwoorden in het Chinees te overleggen op vragen in het Chinees zonder het Chinees te beheersen, maar aan de hand van een instructieboek over Chinese karakters. Inhoudelijk gezien, begrijpt de proefpersoon niet wat hij aan het doen is, maar geeft wel de juiste antwoorden 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Dit is precies wat volgens Searle gebeurt bij het denken van de huidige computers: ze manipuleren symbolen zonder de betekenis te begrijpen. Ze zijn niet in staat om de symbolen te koppelen aan een betekenisvolle wereld. Menselijk denken is daartoe wel in staat 	<u>1</u>
Maximumscore 3	
<p>8 ☐ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een omschrijving van wat onder intentionaliteit wordt verstaan 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • kritiek aan de hand van het begrip intentionaliteit op de stelling van de aanhangers van de identiteitstheorie 	<u>2</u>
<p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intentionaliteit: het denken is altijd ergens op gericht 	<u>1</u>
<ul style="list-style-type: none"> • In de hersenen vinden processen plaats die elektrisch en chemisch van aard zijn. Van deze processen kun je niet stellen dat ze ergens op gericht zijn; het zijn slechts prikkelingen en reacties. Gedachten zijn van een andere orde: mentaal en altijd ergens op gericht. Er is geen sprake van identiteit tussen wat in het denken gebeurt en wat er in de hersenen gebeurt: het is van een andere orde. Elektrochemische processen in de hersenen zijn nergens op gericht, gedachten wel 	<u>2</u>

Opgave 2 Expertsystemen**Maximumscore 2**

- 9 Een goed antwoord bestaat uit de overeenkomst tussen de toetsing van expertsystemen en de test van Turing

2

voorbeeld van een goed antwoord:

Bij een Turingtest is sprake van antwoorden gegeven door een mens of computer. Indien een mens geen onderscheid kan maken tussen de door mens of computer gegeven antwoorden op gestelde vragen, kan geconcludeerd worden dat de computer kan denken. Als blijkt dat een expertstelsysteem werkt, dan kunnen we concluderen dat het dezelfde specifieke vaardigheden bezit als een mens.

2**Maximumscore 2**

- 10 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- het argument op grond van het bewustzijn
- een uitleg waarom dit argument een ondersteuning is van de gedachte dat uitspraken van rechters verschillen van uitspraken gedaan door een computersysteem

11

voorbeeld van een goed antwoord:

- Een machine is niet hetzelfde als een mens, want de eerste zal uitspraken doen op basis van een al dan niet toevallige combinatie van symbolen, terwijl de tweede ook *weet* wat hij uitspreekt. Dit 'weten' maakt een uitspraak ook tot een bewuste uitspraak
- Zo kan de rechter zich ook bewust zijn van de 'waarde' van zijn uitspraken, daarbij rekening houdend met moeilijk te kwantificeren relevante omstandigheden als de gevoelens in de maatschappij of de impact van een daad

11**Maximumscore 2**

- 11 Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- de redenering van het utilisme om tot een morele beoordeling van het gebruik van expertsystemen te komen
- het criterium van het utilisme: het vergroten van het menselijk geluk of genot

11

voorbeeld van een goed antwoord:

- Het utilisme zou tot een morele goedkeuring of afkeuring kunnen komen op basis van de gevolgen van het gebruik van expertsystemen. Utilisten letten alleen op de resultaten en het te behalen doel. Als een expertstelsysteem het grootste geluk voor het grootste aantal mensen kan vergroten, dan is het moreel toelaatbaar. Indien dit niet het geval is, dan is het niet toelaatbaar
- Het geluk voor mensen is dus het doorslaggevende criterium in de morele afweging

11

Antwoorden	Deel-scores
------------	-------------

Maximumscore 2

- 12 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van de wijze waarop een Turingmachine een model van de menselijke geest kan zijn 1
 - een verwerking van de begrippen ‘input’, ‘output’ en ‘programma’ bij het maken van schoolwerk 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Een Turingmachine werkt in principe heel simpel; afhankelijk van de informatie die zij binnenkrijgt, reageert de machine op een andere manier. Dit kan als model dienen voor hoe de menselijke geest werkt 1
 - De menselijke geest is een functie van de informatie die wij uit de buitenwereld ontvangen, het programma dat in ons hoofd opgeslagen zit en van dat wat wij vervolgens met die informatie doen. Net zoals bij een computer. In het geval van het onderwijs wordt er bijvoorbeeld informatie door een docent aangeleverd (input). Deze informatie moet volgens een aantal stappen in het hoofd van de leerling, het ‘programma’, verwerkt worden en in een schooltoets weer gebruikt worden (output) 1

Maximumscore 2

- 13 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- een uitleg van wat Büchner onder denken verstaat: menselijk denken is identiek aan hersenprocessen 1
 - deze opvatting van Kurzweil toegepast op de visie van Büchner 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Büchner is een materialist. Hij benadert het menselijk denken als iets dat identiek is aan stof, in dit geval de hersenen met zenuwen en elektrische verbindingen 1
 - In de tekst wordt ook gesproken van zenuwimplantaten die de werking van de hersenen verbeteren. Hieruit kunnen we concluderen dat Kurzweil een soortgelijke materialistische opvatting als Büchner heeft. Bij beide gaat het om de materiële voorwaarden 1

Maximumscore 2

- 14 □ Een goed antwoord bevat de volgende elementen:
- de opvatting van Merleau-Ponty over de verhouding tussen lichaam en geest 1
 - een vergelijking tussen de opvatting van Merleau-Ponty aan de hand van tekst 6 en de opvatting van Büchner 1
- voorbeeld van een goed antwoord:
- Merleau-Ponty gaat strikt genomen van het lichamelijke van de mens uit. Het geestelijk bestaan van de mens is altijd geworteld in het lichamelijke zijn. Hij is dus geen dualist, maar is ook niet zomaar een materialist te noemen 1
 - De lichamelijke is niet alleen een geheel van stoffelijke processen, maar vooral iets dat het ervaren van wereld en omgeving mogelijk maakt. Büchner begrijpt de hersenen als een geheel van elektrische verbindingen. Denken is daarbij niets anders dan het gevolg van toestanden van de hersenen. Büchner gaat daarmee weliswaar ook van het lichamelijke uit, maar elektrische verbindingen zijn niet in staat tot het ervaren van een omgeving of de wereld: die gevuld is met structuren als geuren, gevoelens, frustraties, bedreigingen, hindernissen en doelen. Dit laatste is volgens tekst 6 kenmerkend voor de menselijke lichamelijke 1

inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste tien kandidaten per school in het programma WOLF.
 Zend de gegevens uiterlijk op 7 juni naar Cito.

Einde